

УДК 811.111:81'25

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Лощенова І. Ф., Нікішина В. В.

У статті визначається зміст поняття перекладацької трансформації як особливого виду міжмовного перефразування та невід'ємної частини процесу перекладу, розглядаються різні підходи науковців до визначення типів трансформацій. Зроблений аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі текстів різних функціональних стилів мови.

Ключові слова: трансформація, адекватність перекладу, мова оригіналу, мова перекладу.

В статье раскрывается понятие переводческой трансформации как особого вида межязыкового перефразирования и неотъемлемой части процесса перевода, рассматриваются различные подходы учёных к определению видов трансформаций. Представлен анализ использования грамматических трансформаций в процессе перевода текстов различных функциональных стилей языка.

Ключевые слова: трансформация, адекватность перевода, язык оригинала, язык перевода.

The article deals with the notion of a translation transformation as a special kind of interlingual paraphrasing and essential part of the translation process, different approaches of scientists to establishing the transformation types. The analysis of grammatical transformation usage during the translation process of texts of different functional styles of language is presented.

Key words: transformation, translation adequacy, source language, target language.

Останнім часом вивченню перекладацького процесу приділяється велика увага теоретиками та практиками перекладу. Проблема перекладацьких трансформацій як проблема теорії та практики перекладу викликає великий інтерес з боку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, та набуває все більшої важливості. Серед них такі відомі лінгвісти, як Арнольд І. В., Бархударов Л. С., Гак В. Г., Комісаров В. Н., Латишев Л. К., Максимов С. Є., Мин'яр-Белоручев Р. К., Рецкер Я. І., Семенов О. Л., Тер-Мінасова С. Г., Томахін Г. Д., Федоров А. В., Швейцер О. Д. та інші.

Трансформації є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій, що є найбільш часто вживаними та характерними для текстів певного функціонального стилю мови.

Мета даної статті полягає у вивченні використання перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних, під час перекладу текстів різних функціональних стилів для досягнення адекватності перекладу.

Як відомо, головною метою перекладу є досягнення адекватності. Тому основне завдання перекладача полягає в тому, щоб вміло вжити необхідні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу якнайточніше передавав всю інформацію, що міститься в тексті оригіналу, дотримуючись відповідних норм мови перекладу.

Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови.

Проблема перекладацьких трансформацій розглядалася багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту. Так, наприклад, на думку Р. К. Мін'яр-Белоручевого, "трансформація – основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що призначена для передання" [5, с. 201]. Я. І. Рецкер визначає трансформації як "прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення слова іноземної мови у контексті та знаходимо його відповідність у мові перекладу, що не збігається із словниковою" [6, с. 216]. В. Н. Комісаров вважає, що "відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами" [2, с. 164]. За С. Є. Максимовим, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосувавши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [4]. О. Л. Семенов визначає трансформацію як "міжмовні перетворення з метою досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу (з метою збереження функціонального впливу повідомлення)" [7, с. 68-69].

Переклад не може бути абсолютним аналогом оригіналу, а це означає, що головне завдання перекладача полягає в тому, щоб створити текст максимально наближений до оригіналу з точки зору семантики, структури та потенційного впливу на користувача цього перекладу. Основна проблема міститься в тому, що між мовами оригіналу та перекладу не завжди можна знайти мовні паралелі – семантичні та структурні аналоги: однакові моделі речень чи словосполучень, повний збіг семантичних значень слів тощо. Саме тут перекладач має застосувати перекладацькі трансформації.

Латишев Л. К. називає три основні причини використання перекладацьких трансформацій: 1) розходження в системах мов оригіналу та перекладу (в одній з мов може бути відсутня категорія, властива іншій мові; всередині однієї і тієї ж категорії членування різняться; зіставні лінгвістичні категорії не цілком співпадають за обсягом значення); 2) розходження норм в мовах тексту перекладу та тексту оригіналу (з порушенням норми ми стикаємось у тому випадку, коли суть висловлювання зрозуміла, однак викликає уявлення про невірність мови (нормативні відхилення)); 3) незбіг узусу, діючого в середовищі носіїв мов оригіналу та перекладу (узус – правила ситуативного використання мови; відображає мовні звички та традиції даного мовного колективу) [3].

Взагалі, трансформації, які використовуються під час перекладу, слід розглядати "з одного боку, як перефразовування тексту оригіналу засобами іншої мови, а з іншого – як адаптацію тексту перекладу до умов сприйняття повідомлення одержувачем перекладу" [7, с. 69]. Ми поділяємо думку науковців, що здійснення перекладацьких трансформацій – це творчий процес, пов'язаний з глибоким розумінням значення тексту однієї мови та вільним володінням виразними засобами іншої мови.

В залежності від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на *стилістичні*, *морфологічні*, *синтаксичні*, *семантичні*, *лексичні* та *граматичні*. Суть стилістичних трансформацій міститься у зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Морфологічні трансформації являють собою заміну однієї частини мови на одну чи на кілька інших частин мови. Суть синтаксичних трансформацій полягає у зміні синтаксичних функцій слів та словосполучень. Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами тих ситуацій, що описуються. Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників та виникають, головним чином, тому, що об'єм значень лексичних одиниць вихідної та перекладної мов не

співпадає. Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу.

Проведене дослідження уможливило виявити підходи деяких науковців до визначення типів трансформацій. Так, О. Л. Семенов виділяє лексичні (диференціація, конкретизація та генералізація значення, змістове розгалуження, антонімічний переклад, описовий переклад), граматичні (заміни, зміна порядку слів, словосполучень, речень тощо), семантичні (генералізація, конкретизація, додавання, пропуски) та стилістичні (компенсація та адаптація перекладу) типи трансформацій [7].

На думку В. Н. Комісарова, перекладацькі трансформації в залежності від характеру перетворень поділяються на лексичні (перекладацька транскрипція, транслітерація та перекладацьке калькування), граматичні (дослівний переклад, розчленування речень, об'єднання речень та граматичні заміни) та лексико-граматичні (прийом антонімічного перекладу, прийом описового перекладу та прийом компенсації) [2].

Бархударов Л. С. виокремлює наступні перекладацькі трансформації: граматичні, серед яких перестановки, заміни, опущення та додавання; лексичні заміни (конкретизація та генералізація) та комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад) [1].

Відомий український перекладознавець С. Є. Максимов до перекладацьких трансформацій відносить лексичні та семантичні (генералізація, диференціація, конкретизація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація та повна перестановка сегментів тексту), а також граматичні (переміщення, тобто зміна порядку слів та словосполучень, граматичні заміни, додавання та пропуски) трансформації [4]. Стосовно визначень інших прийомів перекладацьких трансформацій можна сказати, що вони збігаються з попередніми авторами.

Предметом нашого дослідження стали граматичні трансформації, що використовуються при перекладі текстів різних функціональних стилів. Під граматичними трансформаціями розуміють “вид перекладацьких перетворень, що полягають у заміні в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними” [7, с. 72].

Ми виявили, що в наш час існує багато підходів щодо класифікації граматичних трансформацій. Але в нашому дослідженні ми користуємося такою класифікацією відомого російського вченого-лінгвіста Бархударова Леоніда Степановича, який всі види граматичних трансформацій, що здійснюються при перекладі, звів до чотирьох елементарних типів, а саме: 1) *перестановки* (зміна розташування мовних елементів в тексті перекладу порівняно з текстом оригіналу, тобто слів, словосполучень, частин складного речення); 2) *заміни* (заміна форми слова, частин мови, членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, простого речення на складне, складного речення на просте, підрядного речення головним, головного речення підрядним, сурядності на підрядність, підрядності на сурядність, сполучникового типу зв'язку на безсполучниковий, безсполучникового типу зв'язку на сполучниковий); 3) *додавання* (відновлення при перекладі випущених в мові оригіналу “доречних слів”); 4) *опущення* (випущення тих чи інших “зайвих слів” під час перекладу) [1].

Для аналізу використання граматичних трансформацій при перекладі ми обрали тексти чотирьох функціональних стилів мови згідно з класифікацією С. Є. Максимова: науково-технічного, офіційно-ділового, публіцистичного та художнього. Проаналізувавши тексти оригіналу та перекладу та зробивши певні підрахунки, ми дійшли висновку, що кількість використаних граматичних трансформацій в кожному окремо взятому тексті неоднакова, але найбільш вживаною граматичною трансформацією виявилася заміна частин мови, що склала майже 30% використання при перекладі, на другому місці – опущення (22%), а на третьому – перестановка (21%).

Необхідно зазначити, що перекладацькі трансформації в “чистому вигляді” зустрічаються нечасто. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто, наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація зазвичай може супроводжуватися лексичною тощо.

Переклад є складною справою саме через цей складний комплексний характер перекладацьких трансформацій. Адекватності перекладу можна досягнути саме завдяки вмілому використанню перекладацьких трансформацій, в тому числі й граматичних.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. / Л. С. Бархударов. – М.: Международные отношения, 1975. – 324 с.
2. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. / В. Н. Комиссаров – М.: Изд-во “ЭТС”, 2000. – 424 с.
3. Латышев Л. К. Курс перевода. Эквивалентность и способы её достижения. – М.: Международные отношения, 1981. – 198 с.
4. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник. / С. Є. Максимов – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.
5. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. / Р. К. Миньяр-Белоручев – М.: Московский лицей, 1996. – 290 с.
6. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. / Я. И. Рецкер – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.
7. Семёнов А. Л. Основные положения общей теории перевода. / А. Л. Семёнов. – М.: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. – 99 с.